

Ана Раденковић

a.radenkovic-18464@filfak.ni.ac.rs

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Француске и италијанске ауторке феминизма

Везе између француских и италијанских ауторки (1770–1840):
„Подржати интересе књижевница“ / *Les relations entre autrices en France et en Italie (1770–1840) : « soutenir la cause des femmes auteurs »* / Ève-Marie Lampron. - Series: *Women writers in history*, 2352-8354 ; volume 4 | Includes bibliographical references. Leiden ; Boston : Brill, 2022 – 502 стр.
ISBN: 978-90-04-51223-8

На самом почетку ове обимне студије Ев-Мари Лампрон, читалац се сусреће са уводом који упућује на то да су француско-италијанске књижевне и културне везе биле развијене и изграђене још од XVIII века. Најпре треба рећи да ауторка ове књиге жели да прикаже једну друштвено-политичку, културну и књижевну слику тадашњих великих европских сила које су још и тада биле велике престонице уметности. Ове европске културе представљају световну интелектуалну колевку која се надахњује многим књижевним успесима и процватима широм Француске и Италије. Сходно томе, Ев-Мари је у књизи покушала да оживи и дочара све облике подухвата жена на просторима Француске и Италије и на тај начин је увела читаоца у један свет спознаје о женским организацијама и феминистичким теоријама које су и те како присутне у делу.

Читајући ово дело може се увидети да су још од давнина Француска и Италија биле блиско повезане како у политици тако и у књижевности. Један од основних циљева ове студије јесте проучавање и истраживање друштвеног статуса жене у књижевности као и приказ међусобног односа француских и италијанских књижевница у периоду од 1770. до 1840. године. Овај период у историји сматра се погодним временом за учеће жене у животу европске културе. Проматрајући преписке између књижевница и њихова објављена дела, ауторка издваја шест најзначајнијих француских књижевница међу којима су:

Ана Марија де Бофор д' Опул (Anne-Marie de Beaufort d'Hautpoul), Софи Ге (Sophie Gay), Марија-Емили де Монтакло (Marie-Émilie de Montanclos), Фелисите де Женлис (Félicité de Genlis), Констанс Пипле Салм (Constance Pipelet Salm) и Госпођа де Стал (Germaine de Staël) или правим именом Жермена Некер (Germaine Necker). Такође, ауторка истиче и шест италијанских најистакнутијих књижевница које треба поменути, а то су: Тереза Бандетини (Teresa Bandettini), Елизабета Каминер (Elisabetta Caminer), Каролина Латанци (Carolina Lattanzi), Диодата Салуцо (Diodata Saluzzo), Фортуната Сулгер Фантастичи (Fortunata Sulgher Fantastici) и Изабела Теотоки Албрици (Isabella Teotochi Albrizzi).

Ауторка је у књизи настојала скренути пажњу на дебате које су биле усредсређене на образовање жена, на њихов утицај у друштву као и на њихове вредности и врлине које их красе. Цела књига се првенствено заснива на феминизму који се већ тада јавља, као и на многим падовима и успесима књижевница које су тежиле да њихова дела буду објављена и призната од стране многих универзитета широм Европе. Како би Ев-Мари успела да на лакши и прецизнији начин ослика тадашње збивање у књижевности, а потом и политичку ситуацију у друштву, она приказује сопствене ставове о феминизму и указује на то да је још од давних времена, постојала велика борба за женска права и образовање жена. Посебан нагласак њених истраживања налази се на пољу проучавања позиције жена, где велики значај придаје прегледу историјских оквира у којима се пресецају путеви феминистичке борбе и политичке стварности испреплетане многим расправама и репресијом жена. Оно што се може запазити у овој књизи, јесте слика једног дугог, хаотичног али пак значајног скупа полемика, расправа, напредовања, назадовања, пораза и краткотрајних победа које су испуњавале животе књижевница и на тај начин их мотивисале да се боре и не забораве своје право место у друштву и у образовном систему. Из те борбе за своја женска права гласа, ове књижевнице су написале многа значајна дела која су оставила велики траг у историји књижевности и утицале на будуће књижевнице и активисткиње феминизма.

Књига *Везе између француских и италијанских ауторки*, с поднасловом *Подржати интересе књижевница*, подељена је на седам тематских целина. Поглавља почињу контекстуалним уводом и

завршавају се закључком. Стил којим је књига написана може отежати читање управо због великог броја преписки, одговора на постављена питања, монолога књижевница и многих феминистичких констатација прожетих историјским значајним догађајима који су обележили Италију и Француску. Овакав стил писања може се приписати женском начину стварања који се одликује слојевитошћу форме, питорескним описима и нелинеарношћу текста. Свако поглавље је подељено на мање целине и поднасловне у којима се обрађују животи књижевница с обе стране Алпа, њихови односи са страним ауторкама и расправе које су уследиле због њиховог јавног појављивања у књижевном свету. Стога, ова књига представља место сусрета образованих жена које су имале тенденцију да међусобно ступају у контакте и да развијају своје књижевне способности како би достигле виши ниво и цењенији статус у друштву. Све наведене књижевнице су оставиле незаменљиви допринос историји феминизма и књижевности. Ово доба такође је обележено и појавом многих расправа књижевница против власти са циљем да одбране своје феминистичке ставове и постигну једнакост мушкараца и жена, односно равноправност полова. Оно што ауторки посебну пажњу привлачи, јесте француска расправа о такозваном „женском питању” које је постало предмет озбиљних дебата, дискриминација и учешћа жена у свим расправама. Због свега тога, у овој књизи је забележен низ политичких изазова за жене и одговора на мушку доминацију односно хегемонију на европском континенту током 18. и почетком 19. века. Сви ови изазови обухватају критичку мисао и политичке мисије које су започеле жене са својим савезницама из других држава.

Поред приче о књижевницама и њиховом раду, Ев-Мари говори и о осталим аспектима њиховог живота, као што су ауторитет у друштву, правила брака која морају поштовати, образовању, политичком учешћу па чак и о организацији њиховог знања. У најширем смислу, она приказује историју феминистичких изазова у Европи у којима су учествовале књижевнице и на тај начин историју феминизма приказује као један интегрални део европске културе и политичке историје засновану на изградњи државе и власти. Треба навести да ова студија исто тако представља и значајну слику борбе и напора француских и италијанских књижевница који су били усмерени ка еманципацији жена и побољшавању њиховог положаја и

прихватања у друштву. Ауторка своје најистакнутије списатељице представља попут сестара које се заједничким напорима боре за себе и своја права, док их са друге стране представља попут супарница које својом женском завидном природом могу да униште и покваре све. Из овога се може видети да је Ев-Мари у неким сегментима своје приче завирила у свет женске природе, који је бесконачна и сложена ствар и на тај начин успела да читаоцу приближи женске мисли и поступке током борбе за женска права. О томе сведочи њихов испреплетан однос између супарнишва и кохезије, који се смењује из поглавља у поглавље. Пишући писма, књижевнице одржавају контакте и везе са другим женским ауторима и на тај начин се међусобно подржавају и размењују размишљања о политици и књижевности. Говорећи о многим препискама које су настале током периода израженог феминизма у Италији и Француској, ауторка приказује два различита простора која су окарактерисана као територије с богатим књижевним опусом и префињеним манирима који су улепшавали такозвани *књижевни миље*.

Прво поглавље под називом „Ауторке према роду и броју: заједница у настајању“ саткано је од пет потпоглавља у којима је Ев-Мари започела своју причу о настанку и развоју феминизма, ривалству и сестринству књижевница, а потом и о појави проблема и постављању релевантних питања о литерарним везама између ауторки. Она у овом делу наводи битне институције које представљају значајно место за развој и образовање књижевница, међу којима понајвише издваја италијанску *Академију Аркадије (L'Accademia dell'Arcadia)* у Риму. Прва два потпоглавља су посвећена начинима на које ауторке самостално и колективно реагују на родне предрасуде између мушкараца и жена и о проблемима с којима се сусрећу током објављивања својих књижевних дела. У трећем и четвртом потпоглављу, ауторка представља борбу књижевница за своја права покушавајући да буду схваћене од стране друштва те се ради тога надовезују на своја књижевна достигнућа и успехе својих колегиница. Пето потпоглавље приказује перцепцију ауторки о женским ривалствима и неслагањима која се јављају током писања књига и писама. Поред ове анализе, она придодаје разматрања која се тичу доминације Француске над Италијом и преиспитивање о томе на који начин овакав однос двеју великих сила може бити утицајан на ауторке

и на њихове књижевне везе. Жене су се опробале и у области новинарства те се број часописа чије су ауторке биле жене итекако удвостручио. Ауторка књиге у овом делу указује на то да су Италија и Француска у току 18. века доживеле велику ерупцију женских аутора која је представљала, како вели стручњак за женску књижевност 18. и 19. века Сузан ван Дајк (Suzan van Dijk), једну нову видљивост жена у књижевности и учвршћавање мрежа које развијају међу собом. Жене аутори су биле суочене са заједничким проблемом који их је навео да почну да размишљају о стварању заједница свих књижевница и о заузимању става за себе и своје колегинице. У овом одељку Ев-Мари се истовремено фокусира на анализу односа италијанских и француских књижевница као и на анализу свих различитости мушког и женског пола. Она истиче да је Француска револуција створила предуслове за остваривање идеје о равноправности жена и мушкараца. Жене су у њој учествовале подједнако као и мушкарци али због њиховог учешћа и ангажмана, оне су угрожавале мушку доминацију те су због тога многе одводили у затворе и слали на гиљотину. Такође, ауторка уводи и један нови термин, *протофеминизам*, који се користио за дефинисање жена у филозофској традицији које су се водиле савременим феминистичким концептима. Може се рећи да су односи између жена представљали значајно питање, битну тему свих феминистичких дискурса као и проблематику тадашњег друштва која је привукла пажњу ауторке ове студије.

Друга тематска целина „Расправе о ауторкама и њиховим књижевним почецима: осврт на прошлост, садашњост и будућност“ састоји се од 5 потпоглавља са низом поднаслова. С обзиром на то да је 18. век био век просвећености, ауторка у овом одељку прави осврт на најугицајнијег филозофа тог периода, Жан Жака Русоа (Jean-Jacques Rousseau), и његове мисли о женама које се могу видети у делу *Емил или о васпитању* (*Émile ou De l'éducation*). Русо наводи да жена не треба бити само у домаћинству, већ да се треба остварити и у писању и стварању уметничких дела али с том мишљу да је жена пак мање рационална од мушкарца и да је неспособна за разум. Но, како Ев-Мари вели, многе италијанске и француске књижевнице нису остале дужне Русоовој констатацији, те су у својим препискама дуго дебатовале о овоме и дошле до закључка да су све оне заправо цениле и поштовале Русоа иако се он према њима у свом делу и није баш

најбоље понео. У овом одељку понајвише је издвојена француска књижевница Фелисите де Женлис која се у својим препискама надовезала на Русоове мисли и осудила његове изјаве. Ипак, Русо није ценио жене, али их је волео, говорио је о њима са презиром, али исто тако и с одређеном дозом страсти. Затим, приказане су две струје хришћанског феминизма од којих је једна заступала право на образовање жена и прихватање хришћанског брака и потчињености, док је друга струја била сачињена од групе феминисткиња које су се залагале за политичко и грађанско право жена, право на образовање и право да женама буду доступна сва занимања. Ауторка даље говори о часопису, који су покренуле жене 1832. године под називом *Journal des femmes* у којем су пропагирале своја размишљања и идеје. Осврћући се на многа ограничења, која су им наметнута, књижевнице су на сваки могући начин покушавале да постигну оно што су хтеле, а то је легитимизација женског ауторитета. Треба рећи и то да је у овој целини период између 1770. и 1840. године, описан као период наглог обнављања популарности дела из античке Грчке којима су се служиле књижевнице позивајући се нарочито на античке песникиње. За закључну мисао овог поглавља, ауторка се позива на аустријску историчарку феминизма Герду Лернер (Gerda Lerner), која је сматрала да је самоспознаја и буђење свести о властитим вредностима и врлинама први корак ка еманципацији и остварењу циља. А онда, када дође до тога, жена ће успети у свему што је замислила, својим поступцима, енергијом и великом борбом против свих недаћа које су је задесиле.

У трећем поглављу под називом „Од приговора до ривалства“ ауторка запажа да је велики проблем међу женама била неписменост која је владала више у Италији неголи у Француској. Поред тога, жене нису имале потребних средстава да се образују. Многи су сматрали да је тако и боље, јер учене жене треба да буду у мањини како не би надмашиле стваралаштво тадашњих образованих мушкараца. Међутим, захваљујући својим упорним и дуготрајним настојањима, жене су средином 19. века успеле да се приближно изједначе са мушкарцима тако што су добиле право на школовање и право на запошљавање. Између осталог, велики утицај Француске револуције као и њених вековних последица, по много чему су подстицали феминистичке иницијативе ван француских граница. Тиме се упућује

на то да је до тог тренутка жена била дискриминисана најпре као пол, а потом и као припадница друштвеног сталежа. Онда, кад су жене добиле права писања и постале оспособљене за литерарно стваралаштво, књижевна заједница им је доделила одређене жанрове за писање од којих су се посебно издвајала писма, поезија и сентиментални романи. Будући да су сматране за осетљивији и емотивнији пол, били су им додељени ови књижевни жанрови у којима су се итекако оствариле, управо због своје женске природе. Ев-Мари наставља своја разматрања дајући анализу свих начина које књижевнице користе како би дошле до посебности и оригиналности својих дела. Отуда и ривалство међу њима, свака је хтела да заузме бољи положај и да се што више истакне не би ли била запаженија од неке друге. У овом поглављу истовремено је приказана и слика коментара и преписки списатељица у којима полемишу о томе које се ауторке могу сматрати успешним, како су дошле до тог успеха и да ли би се могле надмашити супарништвом или пак не. На крају овог поглавља, ауторка пореди однос италијанских и француских књижевница. Она сматра да у препискама између италијанских ауторки влада солидарност и дивљење према оним ауторкама које су се боље прославиле, док су француске ауторке биле надмене једна према другој.

У четвртом и петом поглављу ауторка додатно обогаћује своја схватања и размишљања о феминизму кроз ревизију односа између књижевница. Захваљујући овој анализи, у ова два поглавља читалац се може сусрести са детаљнијим приказом ривалства и хармоније између ауторки. Слика критичке теорије коју нам приказује ауторка ове књиге, огледа се у томе да књижевнице нису биле само пријатељице током периода борбе за женска права, већ су се међусобно суочавале са многим супарничким идејама и завидним критикама упућених од стране својих истомишљенца. Но, како би прекриле то ривалство и љубомору која је владала међу њима, оне су непрестано приказивале другу страну свега тога, страну која је била хармонична и чини се, искрена и препуна добронамерних савета. Међутим, ишчитавајући њихове преписке које Ев-Мари наводи, може се уочити на неколико места један подругљив и сујетан тон који влада међу њима. Италијанске ауторке су мање у јавности излагале своја неслагања за разлику од француских, које су понекад и бурно реаговале на поједине

расправе и преписке. Оне се нису бавиле само неслагањима са другим ауторкама, већ су се бавиле и коментарисањем њихових објављених дела и на тај начин изазивале и подстицале многобројне дебате. Ауторка наставља своју анализу те напомиње да кад је реч о књижевном свету, и овде је Француска имала предност, јер је у том периоду била неоспорно доминатнија и развијенија сила у континенталној Европи. Њени писци, мислиоци, културни и уметнички обрасци имали су огроман утицај и ван француских граница. Тако су поједине италијанске ауторке писале управљајући се према француским ауторкама и њиховим књижевним делима. Поред тога што су се многе оствариле и развиле, већина ауторки су током 18. и 19. века доста путовале захваљујући напретку транспортних средстава те су им та путовања омогућила многа нова познанства која су била корисна за њихово стваралаштво.

Шести део „Партија није једнака међу нама: везе и неслоге међу књижевницама“ обухвата низ потпоглавља, од којих се посебно издвајају: „Друштвено-економски утицаји у књижевности“, „Политички и верски утицаји на ауторке“, „Породичне везе“ и „Књижевне генерације с примесом романтичарског утицаја“. У овом делу, ауторка наводи да је друштвени положај био од суштинског значаја за развитак књижевних веза између списатељица. Истканутију и вишу позицију су стекле оне књижевнице које су долазиле из елитних породица док су оне друге, пореклом из скромнијих средина, теже долазиле до славе и успеха. Жене које су припадале аристократији лако су постале део књижевне елите. Оне су имале више успеха и веће шансе да се остваре, јер су биле подучаване и третиране попут дама из вишег сталежа. Кад је реч о породичним везама и оне су утицале на развој и успех књижевног стваралаштва међу ауторкама. Неке од њих су своја племићка звања стекла преко породице док су друге то оствариле удајом за велике аристократе тог доба. Неколицина наведених ауторки у овој књизи су припадале вишем сталежу те су се због тога и оствариле пишући писма и књижевна дела. Како Ев-Мари закључује, питања финансијских средстава су представљала велику прекретницу у животима ових књижевница. О томе сведочи пример Италијанке Терезе Бандетини, која је припадала нижем сталежу и која се борила са тешком материјалном ситуацијом. Услед тога, ова

италијанска плесачица и песникиња је редовно слала писма својим богатијим колегиницама и питала их за помоћ.

Последњи и седми део ове књиге под називом „Интереси књижевница током 18. и 19. века: закључци и епилог“ представља коначну слику ауторкиних промишљања и значајних прегледа о феминизму. На почетку овог поглавља, она говори о првим бројевима часописа *L'Athénée des dames* (1808) као и о књижевном критичару Франсои-Беноа Хофману (François-Benoît Hoffman) и његовој критици упућеној овом часопису чије су уреднице биле Ана Марија де Бофор де Опул и Софи де Реневил. Како он вели, овај часопис је био саткан од идеја женских аутора, мисли и промишљања о књижевности као и о томе на који би начин успеле што боље да пропагирају своја књижевна достигнућа. Хофман у часопису *Journal de l'Empire*, наводи да су ауторке тог доба биле у ривалству тако што су се надметале око тога која ће бити цењенија и прихваћенија у друштву. Такође, он додаје да су га њихови односи и супарништва подсећали на Молијерове *Учене жене* (*Les Femmes savantes*) и *Смешне прециозе* (*Les Précieuses ridicules*). У другом делу, ауторка придаје пажњу истраживању појединих усклађености и разлика између односа француских и италијанских књижевница као и ситуације које су одржавале односе са бројним познаницима. Период који је приказан у овој књизи обележило је значајно присуство ауторки из вишег слоја друштва, њихових утицаја на друге ауторке, а потом и достигнућа која су употпунила ово раздобље. Свих дванаест ауторки се у својим дугим препискама позивало на претходнике и савременике, јер су биле свесне да су њихови успеси били значајни и од велике важности за сав њихов предстојећи рад. У продужетку овог поглавља, ауторка је представила све проблеме на које су жене аутори наилазиле током свог писања. Након завршетка овог дела, ауторка читаоца уводи у биографију књижевница о којима је било речи.

У овој студији, представљена је слика италијанске и француске књижевности коју је Ев-Мари Лампрон успела да прикаже и оствари на један студиозан и занимљив начин, говорећи о томе и истражујући зашто су све те књижевнице биле значајне за књижевно стваралаштво и за историју феминизма. Може се истаћи да је главна тема ове књиге појава феминистичког активизма који је анализиран кроз призму бројних преписки које су се водиле између ових дванаест ауторки.

Богатство свих историјских извора који су коришћени у књизи, сведочи о томе да су били од велике користи за ауторкин приказ феминистичких деловања. Она даје знатан преглед свих начина помоћу којих су ауторке постале важне у друштву. Такође, треба рећи да је један од кључних резултата и доприноса ове књиге, приказ кулминације свих настојања да се укаже на важност предисторије феминизма који је представљао један саставни део политичке историје. У периоду од 1770. до 1840. године, женски допринос књижевности у Француској и Италији процветао је на начин који је оставио дубок и трајан утисак на књижевну историју. Наводећи све преписке књижевница, расправе и многа начела феминизма, ауторка је успела да кроз једну причу проткану феминистичком примесом кроз свако поглавље ослика дуготрајне борбе за женска права и уздизање жена као аутора књижевних дела. Захваљујући компаративном приступу између италијанских и француских ауторки, стиче се утисак да је читаоцу предочена једна слика изучавања историје феминизма као један саставни део европске, али и светске историје. На крају, може се доћи до закључка да ће ова студија значајно обогатити историју европског феминизма, како због темељног сагледавања свих аспеката феминизма и положаја женских ауторки, тако и због занимљивих преписки између књижевница које су нас одвеле у живописан свет жена са свим њиховим амбицијама и особинама приказаних у тексту.

Ana Radenković

a.radenkovic-18464@filfak.ni.ac.rs

University of Niš

Faculty of Philosophy

French and Italian Feminist Authors